

Türkmençe pikir etmegi gazanyp bilerismi?

Category: Kitapcy, Nukdaýnazar, Sözler, Türkmen dili

написано kitapcy | 26 января, 2025

Türkmençe pikir etmegi gazanyp bilerismi? **Has Türkmeniň Nukdaýnazar sahypasy üçin ýörite çykyşy**

Duşenbe, 19.08.2024 ý.

(Gündelikden parça)

Işden gaýdyp barýan. Awtobusda. Öňümdäki oturgyçda telefon oýnap oturan ýaş gelniň eline jaň gelyär. Biygtyýar gelen jaňda gelen ýazga gözüm düşdi: «Kojam».

Äri jaň edýär. Indi gündelik gepleşik dilinde aktiw ulanýan sözlerimiziň ýerini-de türk sözleri eýeläp barýar. Munuň üçin ildeşlerimizi günäkärläp bolmaýar, ähli günäni türk teleýaýlymlaryna we seriallaryna hem yöňkemek-de nädogry.

Haýsydyr bir raýat ýakynynyň telefon belgisini islän dilinde, islän ady bilen belläp biler. Muny hiç kime gadagan edip-de bilmeris. Mesele munda däl. Bu ýagdaý indi umumy halk meselesine öwrülip baryar. Şo gynandyrýar.

Günä biziň özümizde. Türkmen telewideniýesinde hem türkleriňki ýaly, ruslaryňky ýaly teleseriallardyr täsirli gepleşikler berilýän bolsa, adamlarymyz türkmençe pikir ederdi. Muny amala aşyrjak bolanymyzda «gaş bejerjek bolup, göz hem çykararmaly däl». Häzir türk seriallaryny dünýäniň birentek ýurtlary satyn alyp, öz dillerinde berýär. Ruslaryň özem berýär. Meniň özüm rus teleýaýlymlaryny geçirip durkam «Ajaýyp asyr» («Великолепный Век»), «Willa jalataýy» («Зимородок») ýaly birnäçe türk serialynyň rus dilinde berlip durandygyna gabat geldim. Türk teleýaýlymlarynda hem «9-njy rota», «Taras Bulba» ýaly rus kinofilmleriniň berilendigini bilýäris.

Biz hem öz taryhymyz bilen baglanyşykly «Direliş. Ärtogrul», «Oýanyş. Seljukly», «Alp Arslan», «Gurulyş. Osman», «Sähranyň arslany Jelaleddin», «Dessan», başga-da «Paýtagt. Abdylhamyt», «Şanly ýeňiş. Kutul-Amare», «Möjekler mekany» («Kurtlar Vadisi»), «Ýylanlaryň öji», «Gyzylja şerbeti», «Gyrmyzy gunçalar»... ýaly gyzgyn gowur turzan teleseriallary, dürli çeper filmleri türkmen dilinde bermegi ýola goýsak, gör, nähili gowy bolardy. Diňe türkleriňki-de däl, rus, amerikan, eýran, hindi, hytaý we ýewropa halklarynyň hem dünýä kinomatografiýasynda ýokary baha mynasyp bolan iň gowy kino eserlerini terjime edip türkmen tomaşaçylaryna ýetirmegiň gamyny iýibermeli. Meniň özüm-ä oň gyzygyp gören «Salamandyň yzy» («След саламандры»), «Ofiser», «Sýomin», «Gülçataý», «Altyn Orda», «Züleyha gözlerini açýar» ýaly rus seriallarymy türkmen dilinde hem görmäge ýaltanmazdym. Iň ýakyn goňşymyz Eýranyň kino eserlerini giňden tanatmaly. Eýran kinomatografiýasy dünýäde ykrar edilen sungat. Olaryň hersi aýry-aýry sungat eseri bolan kinolaryna seredýärsiň welin, türkleriňki has ýöntem bolup duruberyär. Youtube-de türkmen dilinde paýlaşylan «Ram we Lathan», «Sözsüz söýgi» ýaly hindi kinofilmleriniň görnüşi türkmen kinofilmlerinden iki esse köp. Daşary ýurt kinofilmleriniň türkmen dilinde ýaýradylmagynyň

peýdasy gaty uly. Sebäbi kinofilmlerde ulanylýan replikalar halk köpçüliginiň arasynda hem giňden ýaýraýar. Şeýdilende dil gory baýlaşýar. Rus, iňlis, türk dilleriniň biziň dilimizden baýdygy aýdylsa-da, bu diller şu günki ýeten derejesine bir günde, bir ýylda ýa bir asyrda gelip ýetmedi. Halkyň türkmençe pikir etmegini gazansak, biz hem dilimizi şolar bilen deňleşip duran baý dile öwürüp bilerdik. Ene dilde güýçli edebiýaty we sungaty bolmadyk hiç bir jemgyýet sözüň doly manysynda garaşsyz bolup bilmez. Iňlislerde, fransuzlarda, nemeslerde, ruslarda XVIII-XIX asyrlar roman okamak halkyň elita gatlagynyň söýgüli pişesi bolandygy üçin biziň günlerimizde bu halklaryň ýaşaýan ýurdy dünýäniň iň ösen jemgyýetli döwletleri bolmagynda galýar. Häzir bizde roman okamaga iň işsiz adamyň edip biljek zady hökmünde garaýanlar bar. Wena, Pariž, London ýaly medeniýetiň sallançagy hasap edip boljak şäherlerde baryp-ha şol döwürler halk köpçüliginiň arasynda teatr sungaty giňden ýaýransoň, ýewropa ýaşaýyş-durmuş formasy şu günki ösen derejesine gelip ýetdi. Häzir bizde peýwagtyna teatra baryp, oýunlara tomaşa etjek bolýanam ýok. Bu zatlar adamlary asla gyzyklandyranok. Olaryň başga-başga aladalary bar. Şoň üçinem teatr zallaryny emeli ýagdaýda doldurjak bolýarys. Şoň üçinem başga halklaryň aýdymynyň sazyna ýanalyp aýdylýan aýdymlyary sungat hasaplaýarys. Ine, şu zatlar hem halkyň medeni intellektual derejesini kesgitleýär.

«Nädip etjek?», «o eýle, bu beýle...» gep-gürrüňlere giresim gelenok. «Ýelini saklap bilmeýäne arpa çörek bahana». Iş edip oňarýan adam bahana-da gözlemeýär, munuň üçin öňde duran käbir päsgelçilikleri-de üstünlikli ýeňip geçýär. Käwagt onda-munda ýaşlaryň multafilmlerden, çeper filmlerden bölekleri montažlap, gülkünç rolikleri ýasaýandygyna gözümüz ilýär. Bir gezek «Gurulyş. Osman» teleserialynyň aktýorlary Türkmenistana gelip gidenden soň Myrat Mollaýewiň (wäşi artistmi ol, aýdymçymy näme, belli däl), türkmen işleklisini mahabatlandyryp ýasan degişme roligini görüpdim. Rolik suwjuk çykypdyr (aý näme, biziňkileriň bar bolup bilşi, bar ýeten derejesi-dä!). Ýöne muny taýýarlaryň zehinsizdigini aýtmak adalatsyzlyk bolar. Ynha, şolar ýaly zehinli ýaşlary gözläp

tapmaly, maddy taýdan höweslendirmeli, şu işlere ugrukdyrmaly. Tüweleme, häzir ýurdumyzda turkmenportal.com, salamnews.tm ýarym resmi habar saýtlary işläp dur. Şol saýtlaryň islendiginiň menýusynda mediýa bölümi bar. Ýagny, olaryň gysga metražly çeper filmleri, multifimleri paýlaşmaga mümkinçilikleri bar. Mundan başga-da, YouTube-de türkmen çeper filmlerini, aýdymalaryny paýlaşýan kanallardyr şahsy hasaplar hem azlyk edenok. Eger isleseler, şeýle saýtlaryň sponsorlary daşary ýurt kinofilmlerini terjime etmegi hem ýola goýup bilerdi.

Bu asylly başlangyç ýola goýulsa, bu ugurda tanalmaga höwesek ýaşlaryň özlerem ýüz tutup başlar.

Biz bulary başaryp bilsek, onda gelinlerimizem ärleriniň telefon belgisini «Kojam» diýip däl-de, «Başdaşym», «Ýanyoldaşym», «Ärjagaşym» diýip ýazardy.

...Bütün bu zatlary pikirimde aýlap oturyşsya öýüň deňesine ýetenimi duýman galdym. Awtobusdan düşüp barýarkam yzysa göz aýladym. Ýañky ýaş gelin eýýäm gözüne gara äýnek geýip, köçeden gukda-guk bolşup geçip barýan awtoulaglara seredip ýylgyrjaklap otyr. Onuň bir elinde telefonyny gysymlap oturşyna meniň ýaly ötegçiniň ediljegi-edilmejegi näbelli birgiden arzuw-hyýallara çümmegine sebäp bolandygyndan habary-da ýok... Nukdaýnazar